

13. Профтехосвіта України ХХ століття : енцикл. вид. / за ред. Ничкало Н. Г. ; М-во освіти і науки України, Акад. пед.наук України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К. : АртЕк, 2004. – 876 с.
14. Пузанов М. Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М. Ф. Пузанов, Г. И. Терещенко. – К. : Вища школа, 1980. – 296 с.
15. Селецький А. Державні трудові резерви : ретроспективний погляд / А. Селецький // Профтехосвіта. – 2010. – № 3. – С. 24–27.
16. Терещенко Г. І. Організаторська діяльність Комуністичної партії по підготовці робітничих кадрів на Україні / Г. І. Терещенко. – К., 1974. – 159 с.
17. Хойнацька Л. М. Підготовка трудових резервів для машинобудівної промисловості України (1943-1950) / Л. М. Хойнацька // Четвертий міжнародний конгрес українців (Одеса, 26-29 серп. 1999 р.): Доповіді та повідомлення. Історія : в 2 ч. – Ч. 2 : ХХ століття. – Одеса-Київ-Львів, 1999. – С. 475–480.

Анотація

Т.В.Ивченко

Источниковая база исследования развития профессионально-технического образования Украины в 40-50-е годы XX столетия

В статье проанализированы основные источники, которые отображают становление и развитие профессионально-технического образования Украины в период 40-50-х годов XX века. Их анализ позволил выявить предпосылки создания системы трудовых резервов, осуществить анализ качественных изменений в учебно-производственной, воспитательной, методической работе в довоенное время, в годы войны, в период возобновления народного хозяйства и наращивания темпов производства после Великой Отечественной войны. Прежде всего, определенное количество авторов затрагивали вопросы реформирования профессионально-технического образования указанного периода, и вносили предложения, относительно использования опыта прошлых лет в период поиска путей современной системы подготовки специалистов рабочих профессий в государстве.

Ключевые слова: система трудовых резервов, квалифицированный рабочий, ремесленное обучение, училище, учебно-производственная, методическая, воспитательная работа.

Summary

T.V.Ivchenko

Source Base for Investigation of the Development of Vocational-Technical Education in Ukraine in 40–50-s of the 20-th Century

Development of the system of vocational training in 40-50-s of the XX century, preconditions of manpower reserves system creation are found out, the analysis of qualitative changes and perfection of industrial practice, educational, methodical work during pre-war time, in days of war, in renewal of a national economy and growth of rates of manufacture in the Great Patriotic War is given. Professional – technical education in Ukraine in 40–50-s of the 20 century is described and the suggestions for its implementation during the current system of workers' training reforms the in the state are represented. Activity and role of special secondary schools in 1940 this considered, efficiency and necessity of the labour on enterprises is proved.

Key words: system of the manpower reserves, vocational training, school, industrial practice, methodical, educational work.

Дата надходження статті: «9» жовтня 2013 р.

УДК 373.5.091.322:001.891

В.І.ІРЗА,
аспірантка
(м.Слов'янськ)

Дослідна робота у загальноосвітніх навчальних закладах як об'єкт історико-педагогічного вивчення

У статті здійснено аналіз існуючих психолого-педагогічних досліджень з проблеми розвитку дослідної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах України у другій половині ХХ століття. Розкрито сутність та досліджено зміст поняття «дослідна робота». Проаналізовано дослідження, в яких вивчаються питання змісту, форм та методики дослідної роботи у загальноосвітній школі. Висвітлено теоретичні та практичні особливості використання дослідної роботи у навчально-виховному процесі в різних аспектах: в якості засобу розвитку творчої особистості учня, фактору підготовки до професійного самовизначення, методу стимулювання пізнавальної активності та самостійності дитини, способу формування культури мислення школярів.

Ключові слова: освітні технології, дослідна робота, пізнавальна активність, навчальне дослідження, пошуково-дослідницька діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний етап розвитку нашої держави характеризується інтеграцією в європейський освітньо-культурний простір. Продовжуються процеси гуманізації та демократизації освіти; пріоритетними стають нові цінності, зорієнтовані на

самоосвіту, самовиховання та самореалізацію особистості; впроваджуються прогресивні концептуальні ідеї стосовно забезпечення розвитку освіти не лише в якості засобу отримання інформації, засвоєння певної системи знань, умінь і навичок, але й як процесу особистісно-орієнтованого розвитку та самовдосконалення індивіда.

Саме цим зумовлена увага сучасних педагогів-науковців, методистів та керівників освітніх закладів до оновлення змісту освіти, розробки та впровадження інноваційних освітніх технологій, які спрямовані на формування людини-дослідника, здатної швидко адаптуватися до змін умов соціально-економічного життя, приймати нестандартні рішення, самостійно знаходити шляхи розв'язання проблем, здійснювати саморозвиток та самовдосконалення.

З огляду на це, ефективним способом підвищення якості освіти є організація дослідної роботи учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. На нашу думку, важливим є вивчення розвитку дослідної роботи в загальноосвітній школі, адже це сприятиме переосмисленню науковцями досягнень української науки в історичному контексті та використанню їх задля створення нових дидактичних технологій.

Аналіз досліджень і публікацій... Певні теоретичні і практичні аспекти дослідної роботи в загальноосвітній школі розглядали у своїх працях зарубіжні та вітчизняні дослідники.

Історію розвитку та впровадження в навчальний процес дослідницького методу та, зокрема, дослідної роботи, вивчали у своїх роботах Т.Байбара, О.Кравчук, С.Михайличенко, О.Павленко, І.Процик, Л.Тихенко та інші науковці.

В дослідженнях психологів та педагогів Д.Богоявленської, І.Зимньої, В.Мухіної, О.Новікова, О.Савенкова, О.Шашенкової висвітлюються теоретичні та практичні особливості використання дослідницької діяльності у навчально-виховному процесі з метою розвитку особистості учня, розкриття творчого та інтелектуального потенціалу дитини.

Шляхи і можливості використання дослідної роботи учнів в навчальному процесі розглядаються в роботах М.Алексеева, І.Лернера, Л.Ляшко, О.Матюшкіна, О.Обухова, А.Плігіна, М.Скаткіна.

Деяким питанням організації дослідної роботи школярів присвячені дисертаційні дослідження Н.Бочарової, Д.Захарової, В.Самохіної та інших учених.

Але, незважаючи на стійкий інтерес науковців до дослідної роботи учнів, ряд її аспектів, зокрема питання розвитку дослідної роботи в загальноосвітній школі, залишається недостатньо вивченим.

Формулювання цілей статті... **Метою даної статті** є критичне переосмислення здобутого досвіду, вивчення існуючих педагогічних досліджень та здійснення ґрунтовного аналізу розвитку дослідної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах України у другій половині ХХ століття.

Виклад основного матеріалу... Проаналізуємо стан розробки проблеми розвитку дослідної роботи учнів в загальноосвітній школі за наступними напрямками:

1. Загальнотеоретичні напрацювання, які висвітлюють питання сутності та організації дослідної роботи учнів;

2. Роботи, в яких розкриваються зміст, форми та методика дослідної роботи у загальноосвітній школі: наукові статті, книги та дисертації, опубліковані та захищені у досліджуваній нами період;

3. Дослідження сучасних українських та російських науковців, в яких проаналізовані проблеми активізації пізнавальної діяльності та розвитку творчих здібностей учнів у процесі дослідної роботи.

Розглянемо кожний напрямок окремо, проаналізувавши праці, найбільш важливі для нашого дослідження.

У науково-методичній та педагогічній літературі існує чимало підходів до тлумачення дослідної роботи школярів. Сутність поняття «дослідна робота» аналізують у своїх працях В.Алфімов, Г.Колінець, О.Леонтович, О.Марченко, С.Серова, Н.Фоміна та інші учені.

Науковець В.Алфімов дослідну роботу визначає як «співпрацю та співтворчість педагога і вихованців, побудовані на визнанні особистості дитини, на взаємоповазі її пізнавальної та творчої діяльності й взаємній зацікавленості у спільному успіху і наслідках цієї діяльності» [1, с.32]. Цієї позиції дотримується і дослідниця О.Марченко. Вона характеризує дослідну роботу як творчий процес взаємодії учителя та учнів, мета якого полягає у пошуку відповіді на невідоме. В результаті такого пошуку між ними відбувається трансляція культурних цінностей, формується світогляд дитини. При цьому учитель виступає як організатор умов дослідної роботи, «що стають поштовхом до формування в учня внутрішньої мотивації розв'язувати будь-яку наукову чи життєву проблему з творчої, дослідницької позиції» [2, с.103].

Велику увагу вивченню поняття «дослідна робота» приділяв російський психолог О.Леонтович. Він визначав її як освітню технологію, основним засобом якої є навчальне дослідження. Здійснивши етимологічний аналіз поняття «дослідження», він дійшов висновку, що під цим видом діяльності мається на увазі отримати щось «зі сліду», тобто відновити деякий порядок речей за непрямими

ознаками, відбитками загального закону в конкретних предметах [3, с.23]. Джерело дослідження як виду діяльності – у характерному для людини прагненні до пізнання.

Під дослідною роботою учнів О.Леонтович розумів діяльність школярів під керівництвом педагога, пов'язану з вирішенням учнями творчої, дослідницької задачі із заздалегідь невідомим розв'язком. Така діяльність передбачає наявність основних етапів, характерних для наукового дослідження: постановку проблеми, вивчення теоретичного матеріалу, присвяченого даній проблематиці, оволодіння методикою дослідження, збір власного матеріалу, його аналіз та узагальнення, власні висновки та їх порівняння з літературними даними [3, с.28].

Різні аспекти організації дослідної роботи школярів досліджували також вітчизняні вчені Н.Бібік, С.Гончаренко, Н.Захарова, І.Зязюн, О.Киричук, І.Кравцова, Н.Коваль, О.Ярошенко.

Так, І.Кравцова вважає, що загальним механізмом, який регулює дослідну роботу, є механізм зіставлення гіпотез з реальними результатами операцій. Аналізуючи структуру дослідної роботи, І.Кравцова виділила наступні її компоненти: постановка проблеми, процес пошуку невідомих, які спираються на механізм висування і обґрунтування гіпотез; виклад рішення; його оцінка. Головним в дослідній роботі є формулювання гіпотези, оскільки гіпотеза – це ідея, стратегія вирішення педагогічної проблеми. Гіпотези можуть формулюватися спираючись на ідеї, що містяться в структурі категоріального складу мислення вчителя. Ідеї повинні пройти осмислення в контексті істинності, доцільності, реалізованості в процесі їх включення у зміст педагогічного задуму. Задум перетворює ідею в конкретні форми, пов'яже ідею з методами її втілення [4, с.35].

У педагогічній літературі для характеристики сутності дослідної роботи також використовувалися такі терміни: науково-дослідна (О.Анісімова, С.Васильєва, В.Голобородько, Л.Ковбасенко, Л.Левченко, О.Марченко, А.Сологуб, Г.Шумицька), навчально-дослідна (І.Ісаєв, Г.Кропаньова, Г.Лиходєєва, Н.Недодатко, І.Трохимчук, І.Усачова), навчально-пізнавальна (В.Лозова, Л.Маліцька, Н.Тализіна), пошуково-дослідна (О.Павленко, О.Савченко, Л.Тихенко) або практично-дослідна (Н.Грабко, О.Кравчук, Х.Шевчук).

Зокрема, О.Кравчук розглядає практично-дослідну роботу як форму інтелектуальної активності людини і зазначає, що вона є найбільш характерною традицією природничо-наукового пізнання, «що виникла, змінюється і удосконалюється разом з розвитком наукового товариства, спрямована на подолання бар'єрів, які заважають досягти особисто значущої дослідницької мети» [5, с.196].

Різноманітність підходів до визначення сутності та організації дослідної роботи школярів свідчить про складність і багатогранність проблеми, яка є предметом вивчення впродовж багатьох десятиріч. Науковці розглядають дослідну роботу як форму пізнавальної активності людини, пов'язану з вирішенням творчого дослідницького завдання, і вважають її провідним видом навчальної діяльності.

Розглянемо другий напрямок досліджень, який стосується публікацій, присвячених питанням змісту, форм та методики дослідної роботи у загальноосвітній школі в другій половині ХХ ст.

Після Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. одночасно з відновленням народного господарства відбувалося відродження радянської освіти. На рубежі 40–50-хрр. збільшилася увага до вивчення природничих предметів, активізувалися пошуки найбільш оптимальних умов для розвитку пізнавальних інтересів та дослідницьких здібностей школярів. У грудні 1958р. Верховна Рада СРСР ухвалила Закон «Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР», в якому особлива увага приділялася широкому розвитку в школах сільськогосподарського дослідництва. Зміцнення зв'язку школи з життям повинно було відбуватися шляхом залучення учнів в активну виробничу і дослідну діяльність.

Відповідно до цього у 60-хрр. з'являється чимало напрацювань, присвячених проблемам відбору змісту, тематики та організації дослідної роботи школярів (О.Ахматов, М.Будович, Г.Гордієнко, О.Денисюк, М.Ліцовський, В.Пономарьов, К.Смірнов, У.Тюпа, С.Щукін та інші).

Об'єктами дослідної роботи в 60-ті роки були сортовипробування, досліді з різними новими прийомами агротехніки, вирощування в місцевих умовах високоякісного садивного матеріалу плодово-ягідних культур, вирощування високопродуктивних порід кроликів, птиці та інших сільськогосподарських тварин.

Тематику навчально-дослідної роботи складали керівники гуртків юннатів, учнівських навчально-виробничих бригад з урахуванням місцевих задач розвитку сільського господарства та матеріально-технічних можливостей роботи школи.

Розглядаючи питання визначення теми та змісту дослідної роботи з рослинництва, науковець С.Щукін вказував, що тематика дослідів учнів окремих класів, обсяг і методика дослідної роботи на різних етапах навчання є різними.

Учні восьмирічної школи в процесі дослідної роботи вивчають вплив окремих прийомів агротехніки на урожай, навчаються майстерності вирощування високого врожаю найважливіших

культур на навчально-дослідних ділянках і невеликих площах колгоспних і радгоспних полів із застосуванням в основному ручної праці.

Учні середньої загальноосвітньої політехнічної школи з виробничим навчанням у сільському господарстві в процесі дослідної роботи вивчають і освоюють майстерність вирощування високих врожаїв на значних масивах колгоспних (радгоспних) полів, із застосуванням машинної техніки, що забезпечує високу рентабельність.

Зміст дослідної роботи учнів 9–10-х класів визначається їх виробничою підготовкою до роботи в одній з галузей сільського господарства (рільництво, овочівництво, садівництво, тваринництво), яку вони набувають з освоєнням механізації.

Для учнів, які освоюють виробниче навчання в конкретній галузі сільського господарства, особливо важливого значення, на думку С.Щукіна, набуває дослідна робота за завданням зонального науково-дослідного інституту, дослідно-селекційної станції, що викликає необхідність ускладнення методики дослідної роботи, наявності великої кількості варіантів досліду, проведення спеціальних спостережень і досліджень [6, с.20–21].

Досліди проводилися індивідуально, ланками або окремими групами учнів. Науковці О.Ахматов і О.Саблін найбільшою доцільною формою організації дослідної роботи вважали ланкову. У кожному з 4–8 класів вони пропонували організувати по три ланки (у складі піонерських ланок або ланок, спеціально сформованих для літньої дослідної роботи, з урахуванням побажань учнів, місця їх проживання). Ланка зазвичай виконує один дослід. У 5 класі, наприклад, одній ланці доручається дослід щодо з'ясування ефективного способу підготовки насіння якої-небудь овочевої культури до посіву; іншій – з'ясування кращого способу або строку посіву насіння овочевих або плодових культур; третій – з'ясування кращої дози добрив під овочеві або плодові культури.

Спостереження, облік показників, годування і догляд за тваринами в залежності від теми досліду та обсягу роботи, О.Ахматов та О.Саблін пропонували здійснювати всією ланкою або окремими учнями [7, с.30–31].

Закладення і проведення дослідів вимагало ретельної підготовки керівника та учнів. Необхідно було скласти докладно розроблений план роботи, підібрати та опрацювати потрібну літературу, підготувати насіння, добрива, вивчити методику досліду, намітити місце його проведення і порадитися з фахівцями сільського господарства.

За проведенням досліду та за виконанням намічених агрозоотехнічних заходів необхідно було вести систематичний контроль. Педагог М.Мечетний, характеризуючи дослідну роботу юннатів, зазначав, що під час проведення дослідів діти вели спостереження за життям рослин і тварин, а також метеорологічні – за погодою. Результати своїх спостережень вони записували у щоденник або польовий журнал. Керівник систематично переглядав та аналізував записи учнів і давав поради щодо подальшої роботи. Без цього неможливо було зробити правильних наукових висновків про цінність проведення дослідної роботи.

Підсумки дослідної роботи гуртків юннатів та учнівських бригад підводилися і популяризувалися на початку навчального року на шкільному святі врожаю. Різні експонати, виготовлені учнями в процесі проведення дослідів і представлені на виставці на честь свята врожаю, ставали цінними наочними посібниками для навчальних кабінетів.

Отже, як засвідчує аналіз науково-педагогічної літератури досліджуваного періоду, дослідна робота учнів була органічно пов'язана з вивченням біології та основ сільського господарства, спрямована на зміцнення зв'язку навчання з трудовою діяльністю учнів, охоплювала навчальний, позакласний і позашкільний час і мала як навчальну, так і виробничу, а іноді й наукову значущість.

Розглянемо третій напрямок досліджень, який стосується проблеми активізації пізнавальної діяльності та розвитку творчих здібностей учнів у процесі дослідної роботи.

Проблема розвитку творчої особистості учня, стимулювання його пізнавальної активності під час дослідницької діяльності була об'єктом вивчення багатьох науковців (О.Гавриліної, В.Гаврилюка, Т.Гончарука, В.Калюшина, Л.Ковбасенко, З.Литової, Г.Пустовіта, В.Рибалки, С.Сисоевої, Л.Турищевої та інших). Даною проблемою зацікавлені також сучасні молоді дослідники (Г.Джевага, Л.Левченко, О.Кононенко, Н.Недодатко, О.Павленко, С.Парфілова, В.Самохіна, В.Смагін, Л.Тихенко).

Так, Г.Джевага у своїй дисертації розробив методику розвитку творчих здібностей у процесі дослідної роботи школярів. До психолого-педагогічних умов організації сільськогосподарської дослідної роботи учнів, які б ефектно впливали на розвиток у них творчих здібностей, вчений відносив наступні:

- організація сільськогосподарської дослідної діяльності в процесі позакласної роботи освітньої галузі «Технологія» у формі гуртка;
- проведення занять гуртка на основі особистісно-орієнтованого підходу;

– залучення учнів до творчої діяльності, яка ускладнюється у такій послідовності: спостереження у природних і штучно створених умовах, проведення лабораторних експериментів і польових досліджень;

– відповідність рівня складності творчих завдань дослідній роботі віковим та індивідуальним особливостям учнів;

– забезпечення керівників гуртків програмою та методичними рекомендаціями щодо виявлення здібних учнів і залучення їх до гурткової діяльності та організації творчої дослідної роботи під час проведення гурткових занять [8, с.8].

На думку вченої О.Кононенко, педагогічна цінність дослідної роботи полягає саме в тому, щоб психологічно та практично підготувати учнів до творчої праці. Під творчим ставленням до праці дослідниця розуміє готовність до нововведень, якісного удосконалення трудового процесу, отримання матеріальних цінностей за рахунок розвитку і реалізації своїх індивідуальних можливостей [9, с.39].

Л.Тихенко у своїй дисертації визначила основні функції дослідної роботи, які забезпечують формування творчих здібностей, стимулюють творчу активність та сприяють виробленню індивідуального стилю пізнавальної діяльності учнів. До таких функцій дослідниця віднесла: прагнення до самореалізації та самовираження; самоперетворення та самовдосконалення; формування стійкої системи цінностей, здатності до самоорганізації творчої діяльності; рефлексію – усвідомлення та глибоке засвоєння отриманих знань [10, с.71].

Дослідниця О.Павленко запропонувала структуру педагогічної системи, зорієнтованої на формування творчої особистості школяра в умовах пошуково-дослідницької діяльності. Така педагогічна система складається з наступних компонентів: мета навчання і виховання; контингент учнів; пошуково-дослідна діяльність учнів; контингент педагогічних працівників; структурні компоненти педагогічного колективу; основні процеси науково-педагогічного та організаційно-технологічного забезпечення пошуково-дослідницької діяльності учнів; сучасні дидактичні процеси та їх ефективність; високий професіоналізм діяльності педагогічних працівників; ефективність використання технічних засобів навчання [11, с.64].

Наведений аналіз дисертацій показує, що сучасні науковці вивчали дослідну роботу в різних аспектах: як засіб розвитку творчої особистості учня, фактор підготовки до професійного самовизначення, метод стимулювання пізнавальної активності та самостійності дитини, спосіб формування культури мислення школярів.

Висновки... Аналіз історіографії засвідчує, що дослідна робота в загальноосвітній школі була предметом наукового пошуку у другій половині ХХст. і продовжує привертати увагу сучасних науковців. Сьогодні є велика кількість публікацій з питань організації та методики проведення дослідної роботи в загальноосвітній школі, що свідчить про незаперечну актуальність і гостроту цієї проблеми.

Раціональне використання доробку наших попередників сприятиме розбудові загальноосвітньої школи. Надбання минулого доцільно наповнити сучасним науковим змістом, обрати ті шляхи та форми організації дослідної роботи, які сприятимуть вдосконаленню навчально-виховного процесу і допомогатимуть виходу України на світовий рівень у сфері освіти і науки.

До перспектив подальших розвідок в даному напрямі слід віднести вивчення розвитку дослідної роботи в загальноосвітній школі в незалежній Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алфимов В. М. Развиваем умственные творческие способности старшеклассников / В. М. Алфимов // Одаренный ребенок. – 2003. – № 5. – С. 30–41.
2. Марченко О. Становлення інноваційної особистості педагога-дослідника в умовах шкільного наукового товариства / О. Марченко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Чернівці : Рута, 2006. – (Сер. : Педагогіка та психологія). – Вип. 295. – С. 102–107.
3. Леонтович А. В. Проектирование исследовательской деятельности учащихся : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / А. В. Леонтович. – М., 2003. – 210 с.
4. Кравцова И. А. Дидактические условия формирования у учащихся интереса к учебно-исследовательской работе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / И. А. Кравцова. – Кривой Рог, 1997. – 180 с.
5. Кравчук О. П. Дидактичні засади практично-дослідної діяльності учнів основної школи у процесі вивчення природничих предметів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / О. П. Кравчук. – К., 2011. – 319 с.
6. Щукин С. В. Опытническая работа учащихся общеобразовательной школы / С. В. Щукин. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 304 с.
7. Ахматов А. Ф. Педагогические основы сельскохозяйственного опытничества учащихся / А. Ф. Ахматов, А. Д. Саблин. – Горький : Волго-Вят. кн. изд., 1968. – 191 с.
8. Джевага Г. В. Развитие творческих способностей учнів основної школи у процесі сільськогосподарського дослідництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання технологій» / Г. В. Джевага. – Чернівці, 2011. – 20 с.

9. Кононенко О. С. Формирование опыта исследовательской деятельности старшеклассников в научных обществах учащихся по экологии : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. С. Кононенко. – Кемерово, 2005. – 197 с.
10. Тихенко Л. В. Формування творчих здібностей старшокласників у процесі дослідницької діяльності в Малій академії наук України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Л. В. Тихенко. – К., 2008. – 199 с.
11. Павленко О. П. Формування творчої особистості гімназиста у пошуково-дослідницькій діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / О. П. Павленко. – Луцьк, 2005. – 235 с.

Аннотация

В.И.Ирза

Опытная работа в общеобразовательных учебных заведениях как объект историко-педагогического изучения

В статье осуществлен анализ существующих психолого-педагогических исследований по проблеме развития опытной работы в общеобразовательных учебных заведениях Украины во второй половине XX века. Раскрыта сущность и исследовано содержание понятия «опытная работа». Проанализированы исследования, в которых изучаются вопросы содержания, форм и методики опытной работы в общеобразовательной школе. Охарактеризованы теоретические и практические особенности использования опытной работы в учебно-воспитательном процессе в различных аспектах: в качестве средства развития личности ученика, фактора подготовки к профессиональному самоопределению, метода стимулирования познавательной активности и самостоятельности учащегося, способа формирования культуры мышления школьника.

Ключевые слова: образовательные технологии, опытная работа, познавательная активность, учебное исследование, поисково-исследовательская деятельность.

Summary

V.I.Irza

Research Work in Secondary School as an Object of Historical and Pedagogical Study

The article analyzes existing psychological and pedagogical researches on the development issues of the research work in Ukrainian secondary school from the second half of the twentieth century. The article reveals the essence and studies the meaning of the «research work». Researches that deal with the content, forms and methods of experimental work are analyzed. The theoretical and practical features of using research work in the educational process in different ways are studied. Research work is treated as a method of personality development of the pupil, a factor of preparation for the professional self-determination, the method of stimulation of the cognitive activity of the pupil and the method for forming a culture of thinking of the pupils.

Key words: educational technology, experimental work, cognitive activity, educational research, research activity.

Дата надходження статті: «8» жовтня 2013 р.

УДК 37(477)(09)

В.П.ІСАЧЕНКО,
аспірантка
(м.Умань)

Історіографічний аналіз проблеми педагогічної та просвітницької діяльності Павла Гнатовича Житецького (1837–1911)

У статті здійснено історіографічний аналіз проблеми педагогічної та просвітницької діяльності Павла Гнатовича Житецького. Висвітлено дослідження наукової творчості П.Житецького у 20-х років XX ст. Проаналізовано основні трактування праць за авторством педагога в контексті розвитку громадського руху другої половини XIX – початку XX ст. Розкрито основні підходи до трактування історико-дослідницької діяльності П.Житецького в контексті політичного життя України. Охарактеризовані основні періоди активної громадської та наукової діяльності крізь призму поглядів дослідників особистості П.Житецького. Охарактеризовано особливості публіцистичних матеріалів за авторством педагога. Узагальнено документальний та публіцистичний матеріал вітчизняних та зарубіжних учених 20–30 рр. XXст.

Ключові слова: Павло Гнатович Житецький, історіографічний аналіз, громадський діяч, період другої половини XIX – початку XX ст., громадська та наукова діяльність, Київська громада, Південно-Західного відділу Російського географічного товариства.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасна переоцінка та введення у науковий обіг педагогічних ідей українських освітніх діячів кінця XIX – початку XX ст., зумовлена освітніми реформаційними процесами сьогодення, які вимагають ретельного вивчення, творчого осмислення

та впровадження в практику кращих надбань української освіти та педагогіки. Так, наприклад, педагогічна та просвітницька діяльність П.Житецького потребує окремого дослідження, яке б визначило його місце в українському національному русі. Окремі аспекти світогляду, етапи біографії і події життя П.Житецького вимагають уточнення і з'ясування.

В контексті нашого дослідження особливий інтерес становлять аналіз і вивчення документального та публіцистичного матеріалу вітчизняних та зарубіжних учених, що дає можливість встановити окремі біографічні відомості з життя П.Житецького, охарактеризувати його педагогічну просвітницьку діяльність. Надзвичайно цікавими для історіографічного аналізу нашого дослідження видається період другої половини XIX – початку XX ст., адже саме в цей час зацікавлення науковців викликала громадська та педагогічна діяльність П.Житецького. Академік О.Сухомлинська зазначає, що у період другої половини XIX – початку XX ст. починається розвиток ідей, які можна назвати сучасною (модерною) педагогічною думкою. Протягом цього періоду вона зазнала ряд істотних трансформацій, кардинально змінюючи свої парадигми й дослідницьке поле. [13, с.6].

Аналіз досліджень і публікацій... Наукове осмислення громадської та публіцистичної діяльності П.Житецького періоду другої половини XIX – початку XX ст. представлено у працях В.Плачинди в контексті висвітленні й оцінках вченого історичного минулого України; побіжно представлені у статтях О.Грушевського, І.Житецького, В.Міжковського присвячених переважно діяльності Південно-Західного відділу Російського географічного товариства та Київської громади; І.Стешенка та М.Сумцова визначальним напрямом досліджень, яких стала філологічна спадщина вченого; Ф.Савченка в аспекті вивчення громадського та політичного життя України та ін. Проте, як показав аналіз наукових джерел, на сьогодні відсутня цілісна картина історіографічного аналізу життя та діяльності Павла Гнатовича Житецького.

Формулювання цілей статті... Мета статті здійснити історіографічний аналіз проблеми педагогічної та просвітницької діяльності Павла Гнатовича Житецького.

Виклад основного матеріалу... Науковий інтерес до постаті П.Житецького сформувався у наукових колах у другій половині XIX – на початку XX ст. Першою віхою у науковому вивченні особистості П.Житецького та його творчої спадщини, вважається, стаття В.Перетца з нагоди вшанування 45-річчя наукової діяльності ученого (1908р.). Упродовж кількох десятиліть, саме це дослідження залишалася єдиним і найбільш ґрунтовним вивченням наукової спадщини П.Житецького [9, с.3–38].

В.Перетц розкриває життєвий шлях науковця, та аналізує його педагогічний і науковий доробок. Він називає П.Житецького філологом-гуманістом, високо оцінюючи внесок ученого у розвиток української філологічної науки [9, с.3–38]. Робота В.М.Перетца відзначається ґрунтовністю і повнотою висвітлення наукової спадщини П.Житецького. Її цінність посилюється ще й тим, що одним з основних джерел біографічної частини нарису В.Перетца було особисте спілкування з П.Житецьким, з яким він протягом тривалого часу підтримував дружні відносини. Щоправда цей же факт зумовив певний суб'єктивізм в оцінках В.Перетца. Крім того, несприятливі політичні умови змушували В.Перетца згладжувати певні гострі моменти у біографії П.Житецького, уникати відвертих оцінок громадської діяльності ученого. Незважаючи на це, робота В.Перетца й досі залишається одним з найбільш ґрунтовних досліджень постаті П.Житецького [9, с.8].

В 1908 році у «Записках Українського наукового товариства в Києві», де була опублікована праця В.Перетца, світ побачило дослідження І.Стешенка, присвячене поколінню українських шестидесятників. У статті чільне місце відведене аналізу поглядів П.Житецького, викладених у його праці «Русский патриотизм» [11, с.25].

У 1911 році друком вийшла стаття в українському педагогічному журналі «Світло» присвячена пам'яті П.Житецького. Автор статті І.Стешенко заперечує будь-яку причетність ученого до політичного життя України, та возвеличує його як науковця. «...Не будучи шовіністом, не марячи також про політичні сепаративізми, П.Житецький любив рідний край... Будучи дійсним вченим, що розуміє вагу індивідуальності, хоча б і колективної в роді, в нації, П.Житецький не міг не бачити окремих рис життя та історії українського народу відносно інших народів. Він знайшов їх у психіці, світогляді, мистецтві, внутрішньому житті і мові; він високо поставив їхню загальнолюдську цінність і підніс питання, чи занехаювати народні сили, чи дати змогу до їхнього розвитку» [11, с.25].

Високо оцінює І.Стешенко науковий доробок ученого, зазначаючи як важливо визначити відмінності української мови від великоруської. Цю важливу і важку працю було виконано П.Житецьким у його магістерській дисертації «Нарис звукової історії малоросійського нареччя» і продовжено в «Нарис літературної історії малоросійського нареччя в XVII–XVIII с.». Також автор відзначає роботу «Енеїда» Котляревського, яка, заповнює всі прогалини між XVII та XIX ст. [9, с.27].

Не враховуючи некрологів і статей-споминів написаних з нагоди смерті П.Житецького у 1911 р., які за характером відносяться до джерел, протягом більше ніж десяти років не було опубліковано жодного дослідження постаті ученого. Проте, у низці робіт, присвячених українському національному руху другої половини ХІХ ст., неодноразово піддавалася аналізу його громадська діяльність. Так, П.Житецький згадується О.Грушевським у статті, присвяченій переважно діяльності Південно-Західного відділу Російського географічного товариства [3].

У 1914 р. В.Перетц опублікував статтю «До біографії П.Житецького – його магістерський іспит», в якій звернувся до вивчення біографії вченого, та проаналізував на основі протоколів магістерських іспитів, період навчання на історико-філологічному факультеті Університету св.Володимира У 1927 р. Г.Ющенко у своїй статті проаналізував мотиви і обставини написання «Записки» П.Житецького, в наслідок чого відкрив неоднозначну сторінку у його громадській діяльності [9, с.13].

У 1919 р. було перевидане фундаментальне дослідження «Думки про народні малоруські думи» у перекладі на українську мову. В якому П.Житецький розглянув структуру мови і поетичний стиль дум. Він намагався розрізнити у творах особисту думку народного співця й організовану силу науки і школи [9, с.29]. Народні українські думи, вважав учений, становлять оригінальний здобуток народно-культурної творчості. Вони народні за світоглядом та мовою і, водночас, книжні за особливим складом думки й способом її розвитку та вираження. П.Житецький був переконаний, що думи призначались для широкого кола слухачів, які шукали в них серйозних відповідей на запитання родинного й суспільного життя. Він висловив припущення, що авторами дум могли бути мандрівні кобзарі, бандуристи, а також старі козаки, які з певних обставин вже не брали участі у військових походах. П.Житецький розглядав також історичні, побутові та повчальні вірші, інтермедії і т. ін. [7, с.125].

Високо оцінена науковою громадськістю стала і робота присвячена українським народним думам, зокрема М.Сумцовим, який відзначав оригінальність та новизну основної думки роботи. Він звертає увагу на слов'янський епос, зокрема на ті його сторони про які ні Миклошич, ні Потебня не згадували, та які до раніше не представляли великого наукового інтересу. Робота проливає світло на психологію народу, завдяки методу порівняння У висновку М.Сумцов зауважує, що П.Житецький не досліджував думи як автономні частини, а зосереджує увагу на постановці та вирішенні найважливішого для нього питань про вплив школи на мову, та зміст дум. Відкриваючи, таким чином, нове поле для наукового пошуку, приділяючи особливу увагу співвідношенню народної творчості, шкільного навчання та ситуації, що історично склалася на теренах України [12, с.107].

Особливий інтерес становлять 20–30 рр. ХХ ст. – період інтенсивного культурного розвитку із тенденцією на демократизм, творчість, різноманіття, водночас він залишається зовсім недосліджений або ж показаний тенденційно, з позицій офіційної радянської педагогічної науки, коли складний і неоднозначний процес підганявся під наперед добре всім відомий результат [14, с.7.]

В.Міяковський у статті «Киевская громада» лише побіжно згадує П.Житецького, однак дана робота є важливою для нашого дослідження, оскільки в ній докладно описані деякі аспекти діяльності гуртка київських українофілів, до якого входив і П.Житецький. Крім того, В.Міяковський аналізує складений громадівцями «Отзыв из Киева», одним з авторів якого був П.Житецький [8, с.130].

Окремі аспекти громадської діяльності П.Житецького висвітлені у працях його сина Гната, присвячених українському національному руху. У статті «Київська громада за 60-х років», він згадує П.Житецького у контексті громадських та просвітницьких акцій київських громадівців, аналізує «Русский патриотизм» і «Отзыв из Киева» [5]. Коли знову й відкрилася Київська громада, – писав Гнат Житецький, – трохи в іншому складові, за інших умов, іншої організації... Почалися завсідні і зібрання громадян «суботами», увечері, для обміркування справ і влаштування спільних робіт, по черзі то в Лисенка, то в Житецького, а далі й в інших квартирах. Надійшла нова доба українського громадського життя в Києві...» [5, с.92].

Побіжно згадується учений і у статті присвяченій 50-річчю закриття Південно-Західного відділу Російського географічного товариства [4].

Наступним кроком у вивченні громадської діяльності П.Г.Житецького стало змістовне дослідження Ф. Савченка «Заборона українства 1876 р.» [10], яке присвячене в основному історії Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, а також згортанню його діяльності у зв'язку з наступом реакції у другій половині 1870-х рр. Розглядаючи історію Південно-Західного відділу, Ф.Савченко вказує на участь П.Г.Житецького у створенні цієї установи, роботі комісії, для збору етнографічних матеріалів, заходах по вшануванню пам'яті М.О.Максимовича, археологічному з'їзді 1874р., згадує його у зв'язку зі співробітництвом Відділу з «Киевским

телеграфом» і т. д. При цьому жодних висновків і оцінок стосовно ролі П.Г.Житецького у Південно-Західному відділі Російського географічного товариства автор дослідження не подає. Натомість Ф.Савченком введено до наукового обігу ряд архівних документів, що стосуються гонінь проти деяких членів Відділу, у т.ч., П.Г.Житецького, з боку влади. Зокрема, в рамках роботи частково опубліковане листування попечителя київського навчального округу з Міністерством освіти, яке є важливим джерелом для вивчення громадської діяльності П.Г.Житецького [10, с.69–70].

Велика радянська енциклопедія 1932 р. визначила ученого як прихильника історико-культурного методу з яскраво вираженим етнографічним ухилом і національно-демократичними симпатіями, одного з найбільш яскравих представників дореволюційного буржуазного українознавства [6, с.118].

Протягом 1930-х – середини 1950-хрр. дослідження життя та діяльності членів Київської громади, у т.ч. П.Г.Житецького, було призупинено. За весь цей період йому було присвячено лише дві роботи: вступна стаття Л.Булаховського до перевидання у 1941 р. «Очерка літературної історії малорусского наречія в XVII веке», у якій була проаналізована дана праця П.Г.Житецького з точки зору філологічної науки [1], а також дуже невеликий біографічний нарис В.С.Ващенко [2].

Висновки... Наукове вивчення постаті П.Г.Житецького почалося ще за життя ученого. Першим і на довгий час єдиним дослідженням цієї теми була стаття В.М.Перетца, у якій було здійснено глибокий аналіз наукових поглядів ученого, однак дещо односторонньо зображено його громадську діяльність. До початку 1930-х рр. П.Г.Житецький як громадський діяч епізодично згадувався у статтях та книгах присвячених окремим аспектам історії українського національного руху другої половини XIX ст. – початку XX ст. Слід зазначити, що доведення самодостатності української мови на високому науковому рівні – основний мотив наукової творчості П.Житецького – було необхідним саме у той час, коли з одного боку все більше представників інтелектуальної еліти України захоплювалися українською культурою, а з іншого – ця культура піддавалася урядовим заборонам і гонінням. З огляду на це, значення його постаті неможливо переоцінити.

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Булаховський Л. А. Вступна стаття / Л. А. Булаховський // Житецький П. Г. Нарис літературної історії української мови в XVII віці. – Львів : Українське видавництво, 1941. – С. III–XXV.
- 2.Ващенко В. С. П. Г.Житецький (1836–1911) / В. С. Ващенко // Українська мова в школі. – 1952. – № 6. – С. 30–37.
- 3.Грушевський О. Из жизни киевского украинского кружка / О. Грушевський // Украинская жизнь. – 1915. – № 11–12. – С. 33–39.
- 4.Житецький І. Південно-Західний Відділ Географічного Товариства у Києві. (З приводу 50-річчя його закриття в 1876) / І. Житецький // Україна. – 1927. – Кн. 5. – С. 31–36.
- 5.Житецький І. Київська громада за 60-х років / І. Житецький // Україна. – 1928. – № 1. – С. 90–125.
- 6.Житецький Павел Игнатьевич // Большая советская энциклопедия. – М., 1932. – Т. 25. – 544 с.
- 7.Житецький П. Про українські народні думи / П. Житецький – К. : Печатня Видавничого Тов-ва «Друкар», 1919. – 116 с.
- 8.Мияковский В. Киевская громада / В. Мияковский // Летопись революции. – 1924. – № 4. – С. 127–150.
9. Перетц В. Павло Житецький: До ювілею 45-літньої наукової діяльності / В. Перетц // Записки Українського наукового товариства в Києві. – 1908. – Кн. 2. – С. 3–38.
10. Савченко Ф. Заборона українства 1876 р. До історії громадських рухів на Україні 1860-1870-х рр. / Ф. Савченко – Х., К. : Державне видавництво України, 1930. – 415 с.
11. Стешенко І. Українські шестидесятники / І. Стешенко // Записки УНТ в Києві. – 1908. – Кн. 1–2. – С. 70–77.
12. Сумцов М. Заметки о малорусских думах и духовных виршах. По поводу соч. П. И. Житецкого: «Мысли о народных малорусских думах» / М. Сумцов // Етнографическое обозрение. – М., 1895. – № 1. – С. 79–107.
13. Сухомлинська О. Передне слово / Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.) : Хрестоматія / упоряд. : Л. Д. Березівська та ін. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.
14. Сухомлинська О. Нариси історії українського шкільництва. 1905–1933 : навч. посіб. / О. В. Сухомлинська та ін. ; за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Заповіт, 1996. – С. 7.

Анотація

В.П.Исаченко

Историографический анализ проблемы педагогической и просветительской деятельности Павла Игнатьевича Житецкого (1837-1911)

В статті здійснено істориографічний аналіз проблеми педагогічної та просвітельської діяльності Павла Ігнатьевича Житецького. Освітлено дослідження наукового творчості П.Житецького 20-х років. Проаналізовані основні трактовки работ за авторством педагога в контексті розвитку общественного движения второй половины XIX – начала XXв. Раскрыты основные подходы к трактовке историко-исследовательской деятельности П.Житецкого в контексте политической жизни Украины. Охарактеризованы основные периоды активной общественной и научной деятельности сквозь призму взглядов исследователей личности П.Житецкого. Охарактеризованы особенности публицистических

матеріалів под авторством педагога. Осуществлен обзор документального и публицистического материала отечественных и зарубежных ученых 20–30 гг.

Ключевые слова: Павел Игнатьевич Житецкий, историографический анализ, общественный деятель, период второй половины XIX – начала XX в., общественная и научная деятельность, Киевская община, Юго-Западного отдела Русского географического общества.

Summary
V.P.Isachenko

Historiographical Analysis of Paul Zhytetsky's (1837-1911) Educational and Enlightening Activity

The problem of Paul Zhytetsky's educational and enlightening activity is analyzed historiographically. P.Zhytetsky's scientific creativity in the 20 th century is studied. The basic interpretation of works authored by the teacher in the context of social movements of the late nineteenth – early twentieth century is carried. The basic approaches to the interpretation of Zhytetsky's historical research in the context of political life in Ukraine are presented. The basic periods of active social and scientific activities in the light of the views of P. Zhytetsky individual researchers are covered. The features of nonfiction materials authored by the teacher are characterised. Domestic and foreign scholars' documentary and journalistic materials of the 20–30-s of the twentieth century are viewed.

Key words: Paul Zhytetsky, historiographical analysis, social activist, second half of XIX – early XX century period., social and scientific research, Kyiv community, Russian Geographical Society South-West department.

Дата надходження статті: «9» жовтня 2013 р.

УДК 82-6:929-051Науменко Ф.І.(477)(045)

Х.І.КАЛАГУРКА,
асистент
(м.Львів)

Постать Ф.І.Науменка крізь призму його епістолярію

З-поміж числа важливих та об'єктивних джерел до вивчення життєвого шляху та науково-педагогічної діяльності видатного українського педагога ХХ століття Федора Івановича Науменка виокремлюємо епістолярій. Кореспонденція складає значну частину приватного архіву вченого, який сьогодні зберігається у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім.В.Стефаника НАН України і містить низку цінних доповнень, узагальнень та уточнень. Саме епістолярна спадщина висвітлює родинні відносини вченого, доповнює його образ як особистості та педагога, а також розкриває маловідомі сторінки про його наукову співпрацю. Зокрема, у кореспонденції висвітлено роль Ф.Науменка як дослідника-карпатознавця та видатного консультанта з макаренкознавчих питань.

Ключові слова: листування, джерела, рукописи, особистий архів, Львівська національна наукова бібліотека ім.В.Стефаника, науково-педагогічна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Федір Іванович Науменко – видатний український вчений-педагог ХХ століття. З-під пера цієї непересічної персоналії вийшло понад 140 солідних історико-педагогічних, макаренкознавчих, дидактично-виховних досліджень, які отримали позитивні відгуки в наукових колах та суттєво доповнили скарбницю вітчизняної науки.

Аналіз досліджень і публікацій... Істориографічний аналіз засвідчує, що інтерес до постаті Ф.Науменка та його наукової спадщини виник ще прижиттєво. У 50-х-80-х рр. минулого століття з'явилися публікації З.Бондаренко, В.Гули, А.Шлепєцького, в яких автори висвітлювали окремі аспекти життя та науково-пошукової роботи Ф.Науменка. Сучасні ж дослідники – О.Дзьобан, С.Карпенчук, М.Окса, Н.Ничкало, Є.Сявавко – зробили акцент на макаренкознавчій діяльності вченого-педагога. Попри те, на сьогодні в науковій літературі ще недостатньо висвітлено низку проблем, які б загалом розкривали постать Ф.Науменка та його багаторічну науково-пошукову й освітньо-виховну діяльність. На наш погляд, однією із причин такого поверхневого огляду життя та діяльності Ф.Науменка є відсутній аналіз багатогоприватного архіву вченого, основу якого складають цінні матеріали, зокрема епістолярій.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати та дати оцінку епістолярній спадщині Ф.Науменка як важливого джерела до вивчення його життєвого шляху та дослідницької роботи вченого.

Виклад основного матеріалу... До важливих джерел об'єктивного відтворення історико-педагогічних подій минулого, дослідження внеску і ролі педагогічних персоналій у розвиток освітньо-педагогічних процесів тієї чи іншої історичної доби відноситься епістолярій. Сьогодні листування активно вводиться до наукового обігу, розцінюється як повновартісне наукове джерело,

яке часто-густо містить цінну інформацію, дає важливий матеріал для уточнення, повноти відображення події, факту чи окремої постаті.

Власне під цим кутом зору розглядаємо епістолярну спадщину Ф.Науменка, яка складає значну частину його особистого фонду (фонд 148 (Наум)), що знаходиться у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В.Стефаника НАН України. Більше сотні листів особистого фонду Ф.Науменка за формою викладу можна класифікувати як листи-пропозиції, листи-прохання, листи-повідомлення, листи-привітання, авторські листи. Останні складають ліву частину його епістолярної спадщини. Всі тексти різного формату й здебільшого проблемно-наукового характеру.

Тематично всю наявну кореспонденцію умовно можна поділити на декілька груп: родинне листування; кореспонденція між Ф.Науменком та колегами і співробітниками; листи, що характеризують Ф.Науменка як педагога і науковця.

Родинне листування на сьогодні є чи не єдиним джерелом для вивчення сімейних зв'язків. У фонді 148 (Наум) зберігається переписка між Ф.Науменком та його близькими за 1960-80-ті рр., що нараховує більше десятка листів та вітальних листівок, адресованих переважно Ф.Науменку.

Значну частину родинної кореспонденції складають листи між вченим-педагогом та його братом Опанасом, сестрою Надією та її донькою – Людмилою. Цей епістолярій здебільшого поверхнево висвітлює окремі епізоди приватного життя дослідника та його родичів [6; 7; 8]. Основною темою для обговорення в кореспонденції виступає сімейно-побутова проблематика.

Родинне листування також доповнює переписка між Ф.Науменком та його внуками – Віталієм, Романом та Любов'ю. Кореспонденція між вказаними особами, на жаль, обмежувалася передусім вітальними листівками [9]. Проте, кількість прокламацій від онуків найчисельніша, а це свідчить про повагу і теплі родинні відносини між ними.

Найчисельнішою групою в епістолярній спадщині вченого є кореспонденція між Ф.Науменком та його колегами і співробітниками. Власне таке листування розкриває взаємовідносини між Ф.Науменком та друзями, внесок вченого у підготовку та опублікування видань із зарубіжними колегами, виявлення неопублікованої спадщини вченого, оцінку іноземних дослідників науково-педагогічного доробку Ф.Науменка тощо.

Власне таким цінним джерелом кореспонденція стала у вивченні наукової співпраці Ф.Науменка з видатними чехословацькими дослідниками – Ю.Бачою, О.Рудловчак, Ф.Ковачем, А.Шлепецьким, М.Ричалкою та іншими. Ця багаторічна наукова співпраця, що бере початок з кінця 1950-рр. є важливою сторінкою науково-дослідної роботи вченого.

На сторінках кореспонденції вчений часто викладав власні плани щодо дослідження видатних предтеч будительського руху на Закарпатті. Особливо йому імпонували демократично-педагогічні ідеї А.Бачинського. Серед наукових задумів, про які вчений писав до пражських колег, було підготувати і видати ґрунтовне наукове дослідження, присвячене А.Бачинському, але, на жаль, через невідомі нам причини автору не вдалося його здійснити. З листів також вперше дізнаємося про велику наукову співпрацю Ф.Науменка та пражських вчених навколо підготовки до друку чотиритомника, присвяченого О.Духновичу. Нерідко листування між українським педагогом та чехословацькими дослідниками супроводжувалося низкою консультацій, цінних порад, які були висвітлені на сторінках епістолярної спадщини вченого. Ф.Науменко, як відзначив А.Шлепецький, видав цілий ряд нових, цікавих думок [12]. Власне таке листування розкриває низку нових фактів, що доповнюють образ Ф.Науменка як одного з передових вчених-карпатистів минулого століття.

Значне місце в науковому доробку вченого-педагога було відведено вивченню біографічних даних та новаторських поглядів А.С.Макаренка. Оскільки львівський макаренкознавець впродовж півстоліття працював над даною проблематикою і його науковий доробок з цього питання складає ліву частину творчої спадщини, то, безперечно, важливе місце така проблематика мала й у переписці дослідника.

У фонді Ф.Науменка міститься кореспонденція, частина якої іноземною, здебільшого німецькою мовою, де значне місце відведене окремим макаренкознавчим проблемам. Найперше у такому епістолярії висвітлена роль дискусії та обговорення внеску радянського новатора в педагогічну науку між відомими німецькими науковцями Г.Хіллігом, З.Вайтцом, І.Віль та Ф.Науменком. З цієї кореспонденції також дізнаємося, що упродовж багатьох років львівський макаренкознавець консультував співробітників німецької лабораторії «Макаренко-реферат», надсилав власні цінні матеріали про А.С.Макаренка, його фотографії, уточнював окремі факти з біографії новатора тощо [1]. Все це засвідчує про спільні наукові зацікавлення макаренкознавчими проблемами вище згаданих дослідників. Власне таке листування є цінним джерелом для вивчення постаті Ф.Науменка як консультанта з даної проблематики.

У приватному архіві вченого-педагога нами також віднайдено листування між Ф.Науменком та вихованцями, співробітниками і рідними А.С.Макаренка, що засвідчує його великий інтерес до об'єктивного аналізу життєвого і творчого шляху новатора. На основі аналізу багаторічної

переписки львівського макаренкознавця з О.Алексеевом, Г.Архангельським, К.Безрук, Г.Макаренко, І.Колосом, В.Клюшкіним та іншими приходимо до висновку, що дослідник ставив перед собою завдання створити цілісну картину про життя та діяльність А.С.Макаренка. Ця переписка розкриває актуальність вивчення львівським макаренкознавцем даної проблеми.

Значною мірою в кореспонденції зображено оцінку науково-педагогічної діяльності Ф.Науменка. Так, з листів С.Бабишина, Ф.Коваля – відомих радянських істориків освіти – та інших довідемося про високу оцінку досліджень Ф.Науменка, присвячених шкільництву Київської Русі. В кореспонденції, адресованій Ф.Науменку від А.Фролова, А.Шлепецького містяться цікаві порівняння, позитивні відгуки на макаренкознавчий доробок вченого. Доволі часто така кореспонденція підкреслювала роль Ф.Науменка як видатного спеціаліста-макаренкознавця. Для прикладу наведемо цитату з листа від учителя однієї з шкіл Львівської області І.Бучківського: «Шановий Федір Іванович! Знову турбую Вас з музею народної освіти. Цими днями до Вас навідаються два члени нашого музею. Вони хочуть записати Ваші спогади про час роботи у Львівському університеті і про А. Макаренка. Я мав нагоду бути першого квітня цього року на Макаренківській конференції у Львівському університеті. Багато разів з повагою згадувалось Ваше прізвище, високо оцінювалися Ваші заслуги перед макаренкознавчою наукою» [4, арк.3].

Значну наукову цінність має також епістолярій, на сторінках якого розкрито постать Ф.Науменка як особистість. Сміливість, скромність [3, арк.15], бажання працювати і виховувати в національному дусі молодь [5; арк.17], жертвність на благо рідного народу [11, арк.28] завжди були тими чеснотами Ф.Науменка, які приваблювали його колег та друзів. Зокрема О.Рудловчак у листах до вченого писала, що захоплюється його непохитністю у власних переконаннях: «Ви вмієте до переможного кінця боротися з тими, що стоять на перешкоді добрій справі» [10, арк.60]. Іншому ж пряшівському досліднику Ю.Бачі імпонувала витривалість та великий оптимізм Ф.Науменка. Це яскраво показано в його листі: «Здавалося мені, зокрема з початку, що все те, що звалилося на мене, страшно несправедливо, зовсім незрозуміле, незносне, що в таких умовах не можливо жити й вижити. А тоді Ви своїми листами, своїми порадами, майже єдиний з поміж досить таки значного числа моїх знайомих і друзів, почали допомагати мені» [2, арк.14].

Висновки... Даючи загальну оцінку всій епістолярній спадщині Ф. Науменка, варто наголосити, що кожен лист різного змісту є важливим джерелом для вивчення цілісної картини життя вченого.

Список використаних джерел та літератури:

1. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр.1132, п. 150 (Науменко Ф.І. Листи до Хілліга Г.І.), арк. 1–33.
2. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр. 1201, п. 152 (Бача Юрій. Листи до Науменка Ф.І.), 1–36.
3. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр.1218, п. 156 (Борисова Ніна Гаврилівна. Листи до Науменка Ф.І.), арк. 1–17.
4. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр. 1221, п. 151 (Бучківський Іван Павлович. Листи до Науменка Ф.І.), 1–8.
5. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр.1250, п. 151 (Гончаруки Людмила, Клим і Сергій. Святкові привітання Науменку Ф.І.), арк. 1–17.
6. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр.1356, п. 191 (Лавірко Людмила. Листи до дядька – Науменка Ф.І.), арк. 1–53.
7. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр.1357, п. 174 (Лавірко), арк. 1–5.
8. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр. 1415, п. 200 (Науменко Опанас Іванович. Листи до брата – Федора Івановича Науменка), арк. 1–20.
9. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр. 1416, п. 200 (Науменко Ф. Листи від членів родини), арк. 1–23.
10. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр.1473, п. 216 (Рудловчак Олена. Листи до Науменка Ф.І.), арк. 1–74.
11. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр.1474, п. 217 (Рудловчак Олена. Листи до Науменка Ф.І.), арк. 1–217.
12. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр.1547, п. 218 (Шлепецький А. Листи до Науменка Ф.І.), арк. 1–64.

Анотація

Х.И.Калагурка

Фигура Ф.И.Науменко сквозь призму его эпистолярного наследия

Из числа важных и объективных источников к изучению жизненного пути и научно-педагогической деятельности выдающегося украинского педагога XX века Федора Ивановича Науменко выделяем эпистолярный. Корреспонденция составляет значительную часть личного архива ученого, которая сегодня хранится в отделе рукописей Львовской национальной научной библиотеки им.В.Стефаника НАН Украины

и содержит ряд ценных дополнений, обобщений и уточнений. Именно эпистолярное наследие освещает родственные отношения ученого, дополняет его образ как личности и педагога, а также раскрывает малоизвестные страницы о его научном сотрудничестве. В корреспонденции освещена роль Ф.Науменко как исследователя-карпатоведа и выдающегося консультанта по вопросам макаренковедения.

Ключевые слова: переписка, источник, рукописи, личный архив, Львовская национальная научная библиотека им. В. Стефанюка, научно-педагогическая деятельность.

Summary

K.I.Kalahurka

Personality of I.F.Naumenko Through the Prism of His Epistolary

Among the number of significant and objective sources for studying life, scientific and pedagogical activity of Fedor Ivanovych Naumenko, the famous Ukrainian educator of the 20th century, the epistolary is singled out. Correspondence is a significant part of the private archive of the scientist, which nowadays is kept in the department of manuscripts in Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine and includes a number of valuable additions, generalizations, and clarifications. The epistolary heritage highlights family relationships of the scientist, complements his image as a personality and an educator, and reveals less known pages of his scientific cooperation. In particular, the correspondence highlights the role of F.Naumenko as a researcher and an expert in the Carpathian issues, and a consultant in issues of Makarenko-studies.

Key words: correspondence, source, manuscripts, personal archive, Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine, scientific and pedagogical activity.

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК 37.018.1(510)

Л.С.КАЛАШНИК,

кандидат педагогічних наук, доцент, докторантка
(м.Київ);

ЧЖАНЬ ЦАН,

здобувач
(м.Харків)

Джерельна основа історико-педагогічних досліджень в Китаї

Дана стаття присвячена питанням джерельної основи педагогічних досліджень з питань педагогіки Китаю та КНР як в нашій країні, так і за кордоном. Особливість літочислення китайців (наявність місячного календаря, літочислення за астрономічними подіями та правлячими династіями тощо) на дозволяє без наявності відповідної підготовчої інформації адекватно зрозуміти перебіг історико-педагогічного процесу в країні. Також в статті приділяється увага особливій формі історико-педагогічного пошуку щодо джерел датування творів – зовнішньому вигляду ієрогліфа. В якості висновку зазначені основні принципи сучасної джерелознавчої традиції КНР – впровадження політики «китаєцентризму та спирання на власні досягнення та історичну традицію».

Ключові слова: Класичний Китай, КНР, Конфуцій, система літочислення, місячний календар.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сьогодні КНР є повноправним членом більшості міжнародних організацій, фінансовим донором як для країн Азії, так і для Європейського Союзу та США. Для України Китай є багаторічним (навіть, багатовіковим) стратегічним партнером з багатьох питань, зокрема економіка, освіта, культура (Слід, однак, зазначити, що до з початку XIX ст. і до середини 60х рр. XX ст. допомога надавалася з боку України, яка тоді перебувала у складі Російської імперії та СРСР відповідно. Сьогодні ці процеси мають зворотну спрямованість).

В зв'язку з вищезазначеним, а також наявними успіхами та досягненнями КНР щодо вибудування власної політико-економічної системи, іміджу країни на зовнішньо світовій арені, активних імміграційних процесів в КНР в нашій країні (як і в більшості країн Європи) поживавився науковий інтерес до КНР, найбільшим чином в галузі суспільно-політичних наук, економіки, педагогіки, геополітики. І в цьому питанні педагогічна наука має виступати флагманом процесу, оскільки навіть самі китайці визнають перевагу науки педагогічної над рештою та майже будь-яку практичну діяльність людини розглядають через призму виховного впливу суб'єкту педагогічної діяльності (це може бути вчитель, держава, суспільство тощо) на її об'єкт (людина, громада, народ, нація, держава тощо) [6, с.207–212]. Також серед усього розмаїття галузей педагогічного пошуку історична педагогіка та педагогічне джерелознавство є базовими, оскільки, по-перше, Китай має глибоку джерелознавчу традицію (протягом доби Класичного Китаю наука зводилася фактично до